

۱۳۵۶ : ۹۶۵

پهلوی آسان

آموزش زبان فارسی میانه ساسانی

مؤلفان

کتایون مزداپور

فرزانه وزوایی

نسیم حسنی مهموئی

انتشارات اساطیر

۵۹۳

سرشناسه : مزدآپور، کتابون، ۱۳۲۲ -
 عنوان و نام پدیدآورنده : پهلوی آسان : آموزش زبان فارسی میانه ساسانی / مؤلفان دکتر کتابون مزدآپور،
 فرزانه وزوایی، نسیم حسینی مهموئی.
 مشخصات نشر : تهران : اساطیر، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری : ۳۶۸ ص (انتشارات اساطیر، ۵۹۳)
 شابک : 8 - 552 - 331 - 964 - ISBN 978
 فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا
 موضوع : زبان پهلوی -- رسم الخط و املا.
 Pahlavi language -- Orthography and spelling.
 موضوع : زبان پهلوی -- دستور.
 Pahlavi language -- Grammar.
 موضوع : زبان پهلوی -- واژگان.
 Pahlavi language -- Vocabulary.
 موضوع : ادبیات پهلوی.
 Pahlavi literature.
 ساسه افزوده : وزوایی، فرزانه، ۱۳۳۲ -
 شناسه افزوده : حسینی مهموئی، نسیم، ۱۳۵۹ -
 رده‌بندی کنگه : ۴۹۰/۴ PIR1۷۵۳
 رده‌بندی دیویی : ۰۵۱۷۰۷ / ۴۹۰
 شماره کتابسازي : ۴۸۸۶۸۱۴

قیمت : ۴۰۰۰۰ تومان

پهلوی آسان

آموزش فارسی میانه ساسانی

مؤلفان : دکتر کتابون مزدآپور، فرزانه وزوایی، نسیم حسینی مهموئی

چاپ اول : ۱۳۹۶

حروف‌چینی : نصیری

لیتوگرافی : طیف‌نگار

چاپ : دیبا

شمارگان : ۴۴۰ نسخه

شابک : ۸ - ۵۵۲ - ۳۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است .

دفتر مرکزی : میدان فردوسی، ابتدای ایرانشهر، ساختمان ۱۰ (پلاک ۸ جدید)

نمایشگاه کتاب اساطیر : کریمخان، بین ایرانشهر و ماهشهر، پلاک ۱۲۸

تلفن : ۸۸۸۲۱۴۷۳ - ۸۸۳۰۰۱۴۸ - ۸۸۳۰۱۹۸۵

فهرست مندرجات

۷..... سرآغاز

بخش یکم

۱۵	 سرآیه بخش یکم
۱۷	 درس یکم: آموزش حروف (۱)
۲۵	 درس دوم: آموزش حروف (۲)
۳۱	 درس سوم: آموزش حروف (۳)
۴۱	 درس چهارم: پاره اندرز
۵۳	 درس پنجم: اندرز پیشینیان

بخش دوم

۶۷	 سرآیه بخش دوم
۶۸	 درس ششم: ارداویرافنامه (فصلهای ۲۵-۲۸ و ۴۱-۵۳)
۹۸	 درس هفتم: روز خرداد ماه فروردین
۱۱۴	 درس هشتم: گل خوشبوی

بخش سوم

۱۲۵	 سرآیه بخش سوم
۱۲۹	 درس نهم: بخشی از کارنامه اردشیر بابکان
۱۵۶	 درس دهم: بخشی از یادگار زریران

بخش چهارم

۱۸۱	 سرآیه بخش چهارم
۱۸۲	 درس یازدهم: ارداویرافنامه (فصلهای ۳-۱۵)
۲۳۲	 درس دوازدهم: اندرز آذرباد مارسپندان
۲۶۱	 درس سیزدهم: دادستان مینوی خرد (فصل ۱۵-۱۹)
۲۸۱	 درس چهاردهم: بندهش (چگونگی آتش)

پیوست

۲۹۹	 سرآیه
۳۰۱	 پیوست ۱: از دیوان بند الدعای بهار
۳۱۰	 پیوست ۲: درایش اهریم: دیوان (صادق هدایت)
۳۱۷	 پیوست ۳: خوانش متن پهلوی بر مبنای آوانویسی
۳۲۶	 پیوست ۴: یادداشتهایی بر آوانویسی پهلوی (ترجمه از مقاله مکنزی)
۳۶۱	 کتابنامه

سرآغاز

پهلوی آسان برای سهولت بخشیدن یا به اصطلاح همان زبان پهلوی، «آسانی دادن» به فراگیری و آموختن خط و زبان فارسی میانه زرتشتی یا پهلوی ساسانی به نگارش در آمده است. فارسی میانه صورت قدیمی و کهنیک فارسی است. متون اندکی که از آن دوران زبانی باقی مانده است به تنها بخودی خود و در نفس خود ارزشی شایان دارد، بلکه گنجینه سرشاری از واژه‌های زیبا و اصیل است و همچنین قواعد و طرزهایی در واژه‌سازی را در آنها می‌توان یافت که سخت به کار زبان امروزی ما می‌آید. از این روی است که نگارش این کتاب مقدماتی به امید گشودن راهی است آسان که، پیمودن آن، این انبار آکنده از گنجی حاصل را برایگان از واژه‌های دیرینه را در دسترس خواننده و آموزنده بگذارد.

از حدود سال ۱۳۰۰ خورشیدی، در کشور ما، اندک اندک توجه به سوی آثار کهنسال به زبانهای قدیمی ایرانی معطوف شد. آشنایی درپایان با این گذشته از یادرفته دلیل اصلی پیدایش چنین منظر و چشم‌اندازی در ایران بود و خوش‌خوشک مجاهدات و تلاش در این راه آغاز گشت. توجه به واژه‌سازی و واژه‌یابی برای رویارویی با نوآمدهای فرهنگی و مادی علت اصلی این عنایت درازآهنگ، هرچند کمابیش کند و کاهلانه، بوده است و از این روی ناسزاوار؛ زیرا که بواسطه این کندکاری، در برهه حساسی از زمان، زبان از یلوری بزرگ محروم ماند: واژه‌های فارسی یا مأخوذ از زبانی ایرانی. و به اصطلاح گویشی، در خود خصیصه زایایی دارند و می‌شود از هر یک از آنها واژه‌هایی دیگر ساخت و پرداخت.

همین امکان اشتقاق است که واژه‌های فارسی میانه را برای فارسی امروزی سخت سودمند و کوشندگی برای بازخوانی و بازیابی آنها را بارآور و پرثمر و بایسته می‌سازد.

پهلوی آسان امیدوار است که راهی کوتاه را پیش پای علاقمندانی بنهد که خواندن مستقیم متون پهلوی (آموزگار - تفضلی، ۱۳۷۵، صص ۱۱-۱۴)^۱ را اینک دشوار می‌یابند. به همین مناسبت، دستاورد تجربه و کوشندگی برای تدریس این خط و زبان، از سال ۱۳۷۰ خورشیدی، در این جزوه درسی خواهد آمد تا در اختیار خوانندگان قرار گیرد. به همراهی این تلاش، رویکرد اصلی آن است که دانشجو با انبوه کارهای اسنادی، کتابهایی که در این باب انتشار یافته و در دسترس است، عملاً، آشنایی پیدا کند. به برداری از رنجی را که در این راستا کشیده شده است، چونان گنجی، در دستان خود بداند. در این راه، مرحله به مرحله، گام خواهیم زد و انتظار می‌رود که معمای آراختن خط پهلوی و چند مشکل دستوری آن آسان حل شود.

این کتاب، در وهله نخستین، برای آموختن با یآوری استاد تدوین گشته است و در آن در چهارده جلسه درس، معادل یک نیم سال دانشگاهی، آموزش خط پهلوی کتابی انجام می‌گیرد به همراهی شرح و توضیحی رای اصول آغازین و دشواریهای بنیادینی که دستور زبان پهلوی را از فارسی دری متفاوت و متمایز می‌سازد. پهلوی آسان می‌کوشد تا، با برنامه‌ریزی سودمندی، آموزش را نظم و سهولت دهد. توجه می‌فرماید که همین نظرگاه ایرانی و آموزش به فارسی زبان است که پهلوی آسان را برای خود ما فارسی‌زبانان نوشته است با آرزوی آن که برای فرزندان خود ما سودمند باشد و در نگارش پهلوی آسان تکیه بر همین است تا پهلوی از صورت زبانی فاضلانه و محدود به رشته‌های خاصی در دانشگاه بیرون بیاید. چنین است که امید می‌رود روشی در این آموزش به دست داده شود تا برای همه دوستان آموختن خط و زبان پهلوی سودمند باشد و نیز بویژه دانشجو به تنهایی و دور از دسترسی

۱. از این پس، در سراسر کتاب، این مأخذ با علامت اختصاری «آت» خواهد آمد.

به استاد هم قادر به فراگیری و تلاش برای یاد گرفتن و خواندن این نوشته‌های کهنه و کهنه کتابهایی گردد که اکنون دوردست و بی‌حاصل و بی‌ثمر می‌نماید.

با منظور داشتن چهارده جلسه درسی برای نیمسال دانشگاهی، پهلوی آسان در چهار بخش تنظیم شده است. طبعاً، در بخش یکم، به آموختن خط پهلوی خواهیم پرداخت که با خاکساری و شرمندگی می‌دانیم که کاری است نه چندان آسان. پس از مرحله دشوار آغازین، تمرین برای خواندن متن پهلوی انجام می‌گیرد. در این بخش از کتاب، بویژه نمونه‌هایی از آثار استادان سرشناس زبان پهلوی، که کارشان جنبهٔ ادبی و مدرسی یافته است، آورده می‌شود که هرچند آشنایی با آنها بیگمان فراهم است، اما شاید جمع آوردن آنها در یکجا گاهی دشوار باشد و در کنار هم نهادن این دستاوردهای پژوهشی، که به اصطلاح کلاسیک به شمار می‌روند، دست دانشجو را باز و آزاد می‌نماید. در بخش سوم، باز، با بهره‌گیری از آثار استادان بزرگ زبان پهلوی، با شیوه‌های مختلف خه‌انش و آوانویسی در این زبان دیرپای و پُرسخن، آشنا خواهیم شد و به مقایسهٔ آنها خواهیم پرداخت. سرانجام، در بخش چهارم، متونی بیشتر برای قرائت در اختیار دانشجو قرار خواهد گرفت.

در بخش نخستین، که مشتمل بر پنج درس است، با تکیه بر مشابهت خط پهلوی با فارسی، گام به گام، قریب چهارده حروف و بیست و یک ویژگی و خصائص متنوع آنها در ترکیب گشتن و قرائت توضیح داده می‌شود. جز شرح جزئیات، که بویژه دانشجو را، هرگاه استاد و آموزگار در دسترسش نباشد، امید که یاری کند برنامه‌ریزی برای تمرین نیز سخت «اندرکار» و مطمئن نظر است؛ زیرا که پهلوی هر زبان است و طبعاً، بنا بر یک قاعدهٔ عام، آموختن هر زبانی نیاز به تمرین کردن است. جدول، که آموخته‌ها را دسته‌بندی و خلاصه کند، شرح و اوصاف را همراه خواهد بود. روشن است که حضور استاد در این بخش از آموزش زبان پهلوی یاوری بزرگ است و فقط در غیاب او است که مجاهدت دانشجو به تنهایی، با صرف وقت و پرداخت هزینه از دقت و ممارست، جایگزین نبودن وی شاید بشود.

از آنجا که پهلوی آسان جز ثمرهٔ سالهای متمادی تدریس نیست، و از آنجا که تدریس طبعاً جز با رجوع به آثار و نوشته‌های شناخته و بنیادین استادان مسلم

امکان نمی‌پذیرد، طبعاً ارجاع دادن و ذکر نام مراجعی که هم استاد و هم دانشجو ناگزیر باید دست به دامان آنها زند، ضرورت داشته است.

به بیان صریح‌تر، این کتاب درسی در پیوند تام‌است با آن آثار اصلی و ارزنده، و می‌کوشد تا کلیدی باشد برای بهره‌برداری از آن نوشته‌ها که، در پایان هر بخشی از کتاب، با عنوان «خواندنیهای بیشتر» نامشان آمده است و خواندن آنها و بهره‌جستن از آن منابع سودمند بخوبی راهگشا خواهد بود و پُرثمر. به همین مناسبت است که «خواندنیهای بیشتر» نام آخرین قسمت و پارهٔ آخرین از درسهای کتاب است. در هر چهار بخش از پهلوی آسان، به تعبیری دیگر، «خواندنیهای بیشتر» عنوانی است برای آشنایی دانشجو با متونی که در این باب در دسترس است و تا حد توان در پهلوی آسان حنان آورده شده است که یافتن و به دست آوردن آنها دشوار نباشد.

دومین بخش کتاب، تمرین بیشتر در آموخته‌های پیشین اختصاص دارد. در درس نخستین آن (جلسهٔ ششم)، بهره از توضیح و آموزش صرف فعل ماضی به شیوهٔ موسوم به ارگاتیو (ergative) است. تاکید است همراه با تمرین بیشتر برای یادگیری آوانویسی و حرف‌نویسی. برای توضیح این مقولهٔ دستوری، نمونه‌هایی از متن ارداویرافنامه، گزارش فیلیپ ژینیو (Gignoux) و سایر برگردان استاد گرانمایه، سرکار خانم دکتر ژاله آموزگار، و نیز ترجمهٔ شادروان استاد دکتر مهرداد بهار در پژوهشی در اساطیر ایران و ترجمهٔ شادروان استاد دکتر رحیم خلیفه، نقل شده است. در درس دوم (جلسهٔ هفتم)، رسالهٔ معروف «روز خرداد ماه بر زمین» با قرائت شادروان استاد دکتر صادق کیا می‌آید و سپس، در درس سوم، شش متفاوتی از نوشته‌های پهلوی، یعنی چند بند از «خسرو و رهی» را می‌آورد، که از خوشبوترین گلهای می‌گوید، و خوانش بسیاری از واژه‌های آشنا و اغلب معروف این متن کوتاه دستاورد زحمت و ذوق چند نسل از پژوهندگان است. در این چند درس، جز محض تمرین و خوانش متن، آشنایی با شیوه‌های گوناگون کار بر نوشتگان پهلوی هم مطمئن نظر است. اگر استاد درس بدهد، توضیح وی کارساز خواهد بود؛ و نیز طبعاً همهٔ حجم درس در یک جلسه نخواهد گنجید و تکرار و شرح وی کمبود

وقت را جبران خواهد کرد؛ و گر نه، دانشجو، با صرف وقت بیشتر، خود بر دانسته‌های خویش در این باب خواهد افزود.

آنگاه در بخش سوم، سخن از اختلاف در شیوه‌های آوانویسی و تفاوت آنها خواهد رفت و در دو درس، چند نمونه از این اختلاف و تفاوت نظر خواهد آمد. نخست پاره‌هایی از اثری کلاسیک، یعنی *کارنامه اردشیر بابکان* گزارش شادروان استاد بهرام فره‌وشی، و نیز برگی از *دستورنامه پهلوی نیبرگ*؛ سپس همراه آنها، برگردان پاره‌هایی از همان، با قرائت فرانس گرونه (Grenet) فرانسوی آورده خواهد شد تا نشان از این اختلاف در شیوه قرائت ترسیم گردد. در آخر، تصویر نمونه دیگری از پژوهش‌های این باره می‌آید که حکایت از تلاش برای بازخوانی *کارنامه اردشیر بابکان* و تحقق در آن به زبان گرجی دارد. در درس دیگر، دانشجو خود خواهد کوشید تا خوانش استاد مسلم ادبیات پهلوی، شادروان هنریک ساموئل نیبرگ (Nyberg) را از بخشی از *ساسة دیرینه‌سال*، موسوم به *یادگار زریران* دریابد و سپس همچنین شیوه قرائت راانش استاد یحیی ماهیارنوبی را خواهد توانست با آن، و با برگردان خدایامرز استاد مهرداد پهلوی، از آن به سنجش درآورد.

بخش پایانی پهلوی *آسان* باز هم به آوردن متونی بیشتر برای خواندن و ممارست می‌پردازد. در این بخش، نوشته‌هایی آمده، گردآوری شده است که برای یافتن آنها طالب و دانشجو باید به کتابها و کتابخانه‌ها و چندین جای مختلف و پراکنده مراجعه کند. از این روی است که آوردن آنها، امروز بر یاد کردن از استادان پژوهنده آن آثار و احترام به ایشان، همان تسهیل و «آسانی داد» به آموختن زبان پهلوی است.

گذشت که پایه پهلوی *آسان* جزوه تدریس زبان پهلوی ابتدایی بوده است. تجربه تدریس این شیوه را دوست ارجمند، سرکار خانم فرزانه وزوایی، نیز تکرار کرده است. سپس بازخوانیهای مکرر و بویژه ویرایش ایشان، این کتاب را به صورت کنونی درآورده است. آنگاه زحمات درازآهنگ و نیز مهارت و توانمندی خانم نسیم حسینی مهمونی در کاربرد ابزارهای جدید رایانه‌ای، به همراهی آشنایی با زبان پهلوی، پهلوی *آسان* را شکل داد. از یاورهای خانم زهرا امینی و خانم دکتر نادیا

حاجی پور و خانم دکتر فرزانه گشتاسب هم بهره برده‌ایم. سرکار خانم دکتر فرنگیس پرویزی، با گشاده‌دستی و لطف همیشگی، به ویرایش کتاب پرداختند. نیز مهربانی و همکاری آقای مهندس بهرام برومند در کتابت متن یاور بوده است.

ویژگی پهلوی آسان، که تکیه زدن بر آثار استادان بزرگ را می‌طلبد، ناگزیر ما را واداشت تا از کتابهای متعددی یاری بخواهیم و برخی از آنها کهنه کتابهایی کمیاب و نادر بودند. سرور ارجمند جناب آقای سید محمدکاظم موسوی بجنوردی، و استاد گرامی سرکار خانم دکتر سوسن اصیلی در این راه ما را یاری فرمودند از ایشان، نیز سرکار خانم دکتر نادره نفیسی بویژه سپاسگزاریم و البته از همکاری دوست نازنین سرکار خانم زهره کاظمی.

پهلوی آسان بهره‌م‌هون استادانی است که از آثارشان بهره گرفته است و افتخار دارد که آموزه‌گان را برای بهره‌جویی از نتیجه کار و زحمات آن بزرگان هدایت کند. آوردن نام این استادان خشی است از کوشندگی برای آموزش زبان پهلوی و البته نامهای بلند دیگر هم هست به دانشجو، بعداً بتدریج با آنها آشنا خواهد شد. تلاش پهلوی آسان بر آن بوده است که راهی برای آشنایی با آثار این استادان بگشاید. نیز به موجب بهره‌گیری فراوان از زمانهای علمی شادروان دکتر احمد تقضلی، پهلوی آسان بر خود خواهد بالید که نام و بزرگداری حضور پایدار و یادگارهای استوار و زنده استاد در فرهنگ پاینده و شکوفای ایران بر آن زیور باشد.

با سپاسگزاری از همه این یاوران و بزرگواران، فزونتر آن که از پهنمایی و همدلی جناب آقای ناصر زعفرانچی مقدم تشکر می‌شود و، به فرجام، نشر کتاب مدیون آقای عبدالکریم جریزه‌دار و انتشارات اساطیر است که رسیدن آن را به دست دوستداران زبان فارسی و ادب شکوهمند و بلندآوازه آن میسر ساختند.

با سپاسداری و آرزوی بهترین شادی

کتایون مزداپور

نوروز ۱۳۹۴ خورشیدی